O‘ZBEKISTONDA ERKIN IQTISODIY ZONALARNI RIVOJLANTIRISHNING STRATEGIK AHAMIYATI

Xalimjonov Dilshod Ergashbekovich
Guliston davlat universiteti o‘qituvchisi

Bugungi kunda mamlakatimizda ijtimoiy-iqtisodiy islohotlarning yangi bosqichi jadallik bilan amalga oshirilmoqda. Jamiyat hayotining barcha jabhalarida keng qamrovli modernizatsiyalash va liberallashtirish jarayonlari kechmoqda. Mamlakatimizning jahondagi nufuzini oshirish, uni yuksak rivojlangan ijtimoiy sohaga ega bo‘lgan va sanoati rivojlangan davlat sifatida dunyoga tanitishga imkon beruvchi zamonaviy innovatsion iqtisodiyotni shakllantirish borasida yangicha mexanizm va vositalar ishlab chiqilib, amaliyotga izchil joriy etilmoqda.

Bugungi kunda dunyoning 140 dan ortiq mamlakatlarida 4500 dan oshiq erkin iqtisodiy zonalar faoliyat yuritayapti, ularda 70 millionga yaqin insonlar mehnat qilmoqdalar. Jahon iqtisodchilari va ekspertlarining fikriga ko‘ra, 2020 yilda erkin iqtisodiy zonalar hissasiga dunyo tovar aylanmasining 20 foizdan 25 foizgacha bo‘lgan qismi to‘g‘ri kelishi kutilmoqda[1].

Erkin iqtisodiy zonalarni barpo qilish va rivojlantirish bugungi kunda O‘zbekiston uchun muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Erkin iqtisodiy zonalarni ishlab chiqarish jarayonlariga innovatsiyalarni joriy qilish uchun yangi g‘oyalarni generatsiya qilish va bugungi kunda mamlakat iqtisodiyoti oldida to‘planib qolgan iqtisodiy muammolarni hal etishning muhim vositasi sifatida

qarashimiz mumkin. Erkin iqtisodiy zonalar xalqaro andozalarga mos keluvchi kadrlarni tayyorlash va qayta tayyorlash borasida zaruriy shart-sharoitlarni ta'min etadi, eksport salohiyatini oshirish orqali valyuta tushumlarining ko'payishiga xizmat qiladi, aholi bandligiga ko'maklashadi, ichki bozorlarni sifatli mahsulotlar bilan to'yinishiga zamin yaratadi, mahalliy ishlab chiqarishga yangi texnika-texnologiyalarning joriy etilishiga katta turtki beradi.

Bugungi kunda mamlakatimizda yagona bo'lgan qishloq xo'jaligi mahsulotlarini etishtirish va qayta ishlashga ixtisoslashtirilgan "Buxoro-agro" erkin iqtisodiy zonasiga investorlar tomonidan katta qiziqish bildirilmoqda. "Buxoro-agro" erkin iqtisodiy zonasi 2018 yilda tashkil etilgan bo'lsada, bugungi kunda mazkur zonada umumiy qiymati 578,3 million AQSh dollari bo'lgan va 9720 ta yangi ish o'rni yaratilishini ta'min etuvchi 149 ta investitsion loyiha amalga oshirilmoqda.

"Qo'qon" erkin iqtisodiy zonasida amalga oshirilayotgan ishlar ham istiqbolli hisoblanadi, xususan bugungi kunda ushbu zonada 6,5 ming yangi ish o'rni yaratilishiga imkon beruvchi, umumiy qiymati 200 mln. AQSh dollaridan oshiq bo'lgan 106 ta investitsion loyiha amalga oshirilmoqda. Hozirda 15,2 mln. AQSh dollari qiymatiga ega bo'lgan 13 ta loyiha amalga oshirilib, mingga yaqin yangi ish o'rinlari yaratildi.

Mamlakatimizda birinchilardan bo'lib, faoliyati yo'lga qo'yilgan "Angren" EIZda infestitsion faollik ko'zga tashlanmoqda. Mazkur erkin iqtisodiy zonada umumiy qiymati 1 mlrd. AQSh dollari bo'lgan 104 ta investitsion loyiha amalga oshirilmoqda. Bu loyihalarning amalga oshirilishi 11,2 mingta ish o'rni yaratilishini ta'min etadi. Bugungi kunda amalga oshirilishi ko'zda tutilgan loyihalarning 47 tasi yoki umumiy loyihalar sonining 45 foizi amalga oshirilishi natijasida 565,1 million dollar investitsiya mablag'lari o'zlashtirilib, 4 mingdan oshiq yangi ish o'rinlari yaratildi.

"Urgut", "G'ijduvon", "Sirdaryo" erkin iqtisodiy zonalari ham jadallik bilan rivojlanayotganligini ko'rishimiz mumkin. Bu hududlarda mos ravishda 24,12 va 16 ta loyihalar amalga oshirilib, o'zlashtirilishi ko'zda tutilgan investitsiya mablag'larining 39,3%, 47,2% va 52,2 %i bugungi kunga kelib to'liq o'zlashtirildi.

Bugungi kunda mamlakatimizda faoliyat ko'rsatayotgan EIZlarda umumiy qiymati 2 mlrd. AQSh dollariga teng bo'lgan 434 ta loyiha amalga oshirilmoqda. Mazkur loyihalarni amalga oshirish asnosida 32,5 mingta yangi ish o'rni yaratilishi ko'zda tutilgan. Bugungi kunda EIZlarda amalga oshirilayotgan loyihalar istiqbolda amalga oshirilishi ko'zda tutilgan loyihalarga nisbatan bir muncha kam xarajatli hisoblanadi. Bugungi kunda EIZlarda amalga oshirilayotgan bitta loyihaning o'rtacha qiymati 12,4 million AQSh dollarini tashkil etayotgan bo'lsa, istiqbolda bunday loyiha-larning o'rtacha qiymati 21 mln. AQSh dollarini tashkil etishi kutilmoqda. Amalga oshirilishi ko'zda tutilgan loyihalar qiymati oshib borsada, zamonaviy texnika va texnologiyalarning joriy etilishi hisobiga kam sonli ish o'rinlari yaratiladi (1-ilova).

Navoiy viloyati hududini to'lig'icha erkin iqtisodiy zonaga aylantirish to'g'risidagi Prezident Farmonining qabul qilinishi yangi hududiy-ishlab chiqarish tuzilmalarini tashkil qilishda yangi imkoniyat-larni taqdim etdi. EIZning faoliyat ko'rsatishi muddati 2030 yilgacha belgilangan bo'lib, yuqori texnologiyali, innovatsion, eksportga yo'nalti-rilgan va import o'rnini bosuvchi mahsulotlar ishlab chiqarishni yo'lga qo'yish asosiy maqsad hisoblanadi.

"Navoiy" EIZda amalga oshirilishi ko'zda tutilgan investitsion loyihalarni moliyalashtirish maqsadida xalqaro moliyaviy institutlar va xorijiy davlatlarning moliyaviy muassalaridan 1 mlrd. AQSh dollaridan kam bo'lmagan miqdorda mablag'lar jalb etish rejalashtirilgan.

Erkin iqtisodiy zonalar birinchi navbatda eksportni rivojlantirish va mahalliy xom ashyoni chuqur qayta ishlash asosida yuqori texnologiyali ishlab chiqarishlarni yo'lga qo'yishga yo'naltirilgan bo'lsada, tahlillarimiz bu vazifa talab darajasida bajarilmayotganligini ko'rsatmoqda. Sanoat ishlab chiqarishi mahsulotlari ulushida EIZlar tomonidan ishlab chiqarilgan sanoat mahsulotlarining ulushi 0,1 foizdan kamroqni tashkil etmoqda, mazkur zonalarda ishlab chiqarilgan mahsulotlarning 22 foizi eksportga yo'naltirilmoqda xolos. Xorijiy mamlakatlarda esa ushbu zonalarda ishlab chiqarilgan mahsulotlarning 40-60%i eksportga yo'naltiriladi.

Shuni alohida ta'kidlab o'tish lozimki, erkin iqtisodiy zonalarda amalga oshirilayotgan investitsion loyihalar sifati va ularni amalga oshirish monitoringi har doim ham maxsus zonalarning samarali faoliyat yuritishini ta'minlash borasida qo'yiluvchi talablarga javob beravermaydi. Bu esa

o‘z navbatida kutilayotgan natijani bermayapti,xususan erkin iqtisodiy zonalarda amalga oshirilayotgan loyihalarning asosiy qismi ichki investitsiyalar hisobiga moliyalashtirilmoqda (64%). 2018 yilda sanoatga yo‘naltirilgan xorijiy investitsiyalar ulushi atigi 1 foizni tashkil etganligi achinarli holat hisoblanadi.

Erkin iqtisodiy zonalar ma’muriyati xorijiy va mahalliy investorlarni erkin iqtisodiy zonalar hududida tadbirkorlik faoliyatini tashkil etishga jalb qilishni rag‘batlantirish maqsadida erkin iqtisodiy zonalarda tadbirkorlik va investitsiya faoliyatini yuritish borasida yaratilgan shart-sharoit va qulayliklarni mamlakatda va xorijda keng targ‘ib qilishlari talab etiladi. Bu borada reklama va axborot faoliyati bilan shug‘ullanuvchi organlar faoliyatining aniq maqsad va vazifalarini aniqlashtirish zarur. Bugungi kunda aksariyat erkin iqtisodiy zonalarning Internet saytlari mavjud emas.

Erkin iqtisodiy zonalarda amal qiluvchi soliq imtiyozlari va preferentsiyalarini iqtisodiyotning ayrim tarmoq va sohalariga taqdim etilgan imtiyozlar bilan taqqoslash va ayrim iqtisodiyot tarmoq va sohalarida faoliyat ko‘rsatuvchi ishlab chiqarishsub’ektlarining faoliyatini EIZ hududiga ko‘chirilishi qay darajada navf keltirishini baholash talab etiladi. Bu o‘z navbatida erkin iqtisodiy zonalarda qulay ishbilarmonlik muhitini yanada yaxshilashga va investitsiyalar oqimini faollashtirishga xizmat qiladi.

Shunday qilib, istiqbolda erkin iqtisodiy zonalarni rivojlantirish O‘zbekiston hududlarining boy tabiiy-iqtisodiy, mineral-xomashyo, ilmiy-texnik va mehnat salohiyatidan samarali foydalanish, yangi raqobatbardosh sanoat ishlab chiqarishlarni va xususiy biznes faoliyatini rivojlantirish, sanoat kooperatsiyasini chuqurlashtirish hisobiga yangi ish o‘rinlarini yaratish va aholi daromadlarini oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Об актуальных проблемах развития свободных экономических зон в Республике Узбекистан. Информационно-аналитический доклад. Ташкент,ПРООН,2018, с.3.